

OLIV, O'RTATA'LIMDAGI MUAMMOLARI, ULARNI HAL QILISH YO'LLARI

Abdullaev Baxriddin Tojalievich

Far DU Xarbiy talim fakulteti

Uslubiy tayergarlik sikli o'qituvchisi

*Ta'lim Sifatini oshirish Yangi O'zbekiston taraqqiyotining yakkayu
yagona to'g'ri yo'lidir.* **Shavkat Mirziyoev**

Annotatsiya: *Zamonaviy hayotni bugun ilm-ma'rifat va ta'limning taraqqiyotisiz tasavvur etib bo'lmaydi, insoniyat fan o'qi atrofida aylanayotgandek go'yo. Jahonning etakchi davlatlarida ta'limni rivojlantirish birinchi galdagi vazifa sifatida belgilanishi ham bejiz emas. Negaki, mamlakatning kelgusi ravnaqi aynan shu sohada qo'lga kiritgan yutuqlari bilan chambarchas bog'liqdir.*

Achchiq bo'lsa ham tan olish kerak, mamlakatimizda jamiyatning rivojlanish tendensiyalari, aholining demografik o'sishi, salmoqli qatlam bo'lgan yoshlarning intilishi, global texnologik jarayonlarni hisobga olmagan holda ta'lim tizimida o'tkazilgan islohotlar kutilgan samarani bermadi. Uning asnosida muammolar ko'paysa ko'paydiki, kamaymadi. O'tgan bir necha yillar davomida Respublikamiz poytaxtida va viloyatlar xududlarida ko'plab oliy ta'lim muassasalari universitetlar va ularning filiallari ochildi. Mutaxassislar soni oliy ma'lumot oshdi, ammo afsuski, ularning ayrimlarining kasbiy darajasi mos kelmaydi zamonaviy talablararga javob bermaydi.

Kalit so'zlar: *ta'lim tizimi islohot, oliy ta'lim, o'qituvchi, kadrlar tayyorlash, bakalavr, talaba, bakalavriat.*

Zamonaviy ilm-fan va ishlab chiqarish tomonidan ilgari surilgan barcha masalalarni ishonch bilan hal qilishga qaratilgan davlat siyosatini amalga oshirish uchun oliy o'quv yurtlarida barcha shart-sharoitlar, imkoniyatlar yaratilmoqda.

Bugun tobora kuchayib borayotgan talablarga javob berish maqsadida harakat qilish zarurligini chuqur his etyapmiz. Oldinga, yangilanish sari bir necha qadam qo'yish uchun esa xalqimiz asrlar davomida to'plagan bebaho tajriba, ya'ni kadrlar tayyorlash bo'yicha hamda ilmiy-ta'limiy sohada erishilgan yutuqlar, uslubiy, tuzilmaviy, moddiy va nihoyat, innovatsion rivojlanish tajribasini hisobga olish hamda undan foydalanish lozim. Bugungi kunda u yoki bu o'rnatilgan yondashuv doimiy rivojlanish, o'z-o'zini yangilash va moslashuvchanlikka e'tibor

bilan almashtirilmoqda. Zamon muammolarini hal qilishda davom etish uchun O‘zbekiston Respublikasining oliy ta’lim tizimi, o‘zini o‘zi sozlaydigan, o‘zgaruvchan sharoitlarga moslasha oladigan bo‘lishi kerak. Mustaqiligimizdan so‘ng 1991 yildan beri universitetlar soni sekin asta oshdi, ko‘plab viloyat institutlari, universitetlarga aylandi va ko‘plab filiallar ochildi. Afsuski, ularning aksariyati tegishli moddiy-texnik bazaga va malakali professor-o‘qituvchilarga ega emas edi. Bu o‘quv jarayoni ta’lim sifatga ta’sir qilmasligi mumkin emas mutaxassislarni tayyorlash. Universitet bitiruvchilarining amaliy faoliyati tahlili shuni ko‘rsatadiki, aksariyat hollarda ular ma’lum bir lavozimda amalyotdan so‘ng o‘z vazifalarini bajara oladilar va kasbiy tayyorgarlikda jiddiy kamchiliklarga ega.

Oliy ta’lim tizimining hozirgi holati va rivojlanish yo‘nalishlari shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy iqtisodiy sharoitda mutaxassislarning faoliyati tabiatining o‘zgarishi ularning kasbiy tayyorgarligiga bo‘lgan talabning ortishi. U yangi bilimlarni ko‘paytirishdan uni faol va mustaqil ravishda o‘zlashtirishga o‘tishni ta’minlashi kerak, bunda amaliy qobiliyatlarni rivojlantirishga, axborotni tezkor tahlil qilish va yuqori ilmiy-uslubiy darajada oqilona qarorlar qabul qilish ko‘nikma va malakalarini shakllantirishga e’tibor qaratiladi. Shu sababli, mutaxassislarni tayyorlashning yuqori samarali tizimini yaratish ta’lim tizimini yanada isloh qilish jarayonida ajralmas vazifalardan biridir.

Mutaxassislarni tayyorlash tizimining hozirgi holatini tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, mamlakatda mavjud bo‘lgan ijtimoiy - iqtisodiy sharoitda yana bir qator muammolar mavjud. Bularga hal qilinmagan kasbiy malaka, mutaxassislarni kasbiy tayyorlash samaradorligining zarur darajasini ta’minlash, Davlat ta’lim standartining 3-avlodi talablariga javob beradigan tashkiliy va moliyaviy masalalar, zamonaviy uchun zarur bo‘lgan bakalavr va kasbiy bilim magistrlerini shakllantirish uchun malaka talablari kiradi.

Bunday sharoitda qayta tashkil etilgan universitetlarning asosiy vazifasi ta’lim standartlarining zamonaviy talablariga javob beradigan, fundamental kasbiy bilim va mustahkam ko‘nikmalarni ta’minlaydigan, murakkab vazifalarni mohirona bajarishga imkon beradigan mutaxassislarni yuqori samarali tayyorlashni tashkil etishdan iborat. Ta’limning zarur darajasi universitetning moddiy va pul resurslariga bo‘lgan ehtiyojlarini to‘liq qondirishni talab qiladigan yangi o‘quv texnologiyalarini qo‘llash, moddiy-texnik bazani takomillashtirish orqali ta’minlanishi kerak.

Shunday qilib, ta’lim tizimini isloh qilishning zamonaviy sharoitida muammoli vaziyat yuzaga keldi, bu bir tomondan mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligi darajasiga talablarning tobora ortib borishi bilan tavsiflanadi, boshqa tomondan universitetlarda o‘quv jarayonini iqtisodiy qo‘llab-quvvatlash. Bundan tashqari,

ta'lim tizimidagi joriy moliyalashtirish tuzilmasi tarmoqlararo innovatsion loyihalarni amalga oshirish uchun mablag'larni to'liq ajratishga imkon bermaydi. Biroq, universitetlarni qayta tashkil etish va qisqartirish sharoitida, ularning kundalik va ta'lim faoliyatini ta'minlash uchun ajratilgan byudjet mablag'lari taqchilligi, yuqoridagi muammolarni hal qilish, agar u idoraviy bo'linishni bartaraf etishga va o'quv tizimlarini birlashtirishga qaratilgan etarlicha ilmiy va uslubiy tadqiqotlar bo'lsa, mumkin, Universitet bitiruvchilarining kasbiy tayyorgarligi uchun zamonaviy talablarga javob beradigan davlat ta'lim standartlari va malaka talablarini shakllantirish, istiqbolli o'quv texnologiyalarini faollashtirish va qo'llash, mavjud va istiqbolli kadrlar tayyorlash tizimlarining samaradorligini har tomonlama tahlil qilish asosida amalga oshiriladigan moddiy va pul resurslarini sarflashda oqilona etarlilik rejimini ta'minlash kerak. Shu munosabat bilan mutaxassislarni tayyorlashning zarur darajasi va unga erishish xarajatlarini taqqoslashga imkon beradigan ilmiy-uslubiy apparatni ishlab chiqish zarur. Bunday apparat mutaxassislarni tayyorlashning istiqbolli tizimi parametrlarini iqtisodiy asoslashning uslubiy jihatlariga, oliy ta'lim tizimini shakllantirishning etarli modellariga, uning samaradorligini baholash va oshirish usullariga asoslanishi kerak. Hozirgi vaqtda yangi O'zbekiston o'zining tarixiy rivojlanishining yangi bosqichida. Ijtimoiy tizimda o'zgarishlar yuz berdi, bu esa o'z navbatida dunyodagi va davlatdagi siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatning o'zgargan tendensiyalarini hisobga olgan holda O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimining o'rnini va roliga yangicha qarashni talab qilmoqda.

Bir asirdan ortiq vaqt davomida erdagi barcha ilg'or insoniyat tizim yaratishni orzu qilgan insonning uzluksiz ta'limi, bunday tizim, agar inson butun hayoti davomida doimiy ravishda rivojlanib, bir ta'lim quyi tizimidan boshqasiga o'tish imkoniyatiga ega bo'lsa. Ushbu ta'lim quyi tizimlari bir-biri bilan, shuningdek, amaliy tajriba bilan chambarchas bog'liq bo'lishi kerak, insonni jamiyat rivojlanishining prognozini hisobga olgan holda kelajakdagi amaliy faoliyatga tayyorlash kerak.

Davlatni yuqori darajadagi mutaxassislar bilan ta'minlash faqat samaradorlikni oshirishga yordam beradigan ilg'or usullar, o'qitishning tashkiliy shakllari va vositalari, zamonaviy o'quv moddiy bazasiga asoslangan o'quv tizimini yaratish va faoliyat ko'rsatish jarayonida mumkin.

Shu munosabat bilan O'zbekiston Respublikasi universitetlarining asosiy vazifasi mutaxassislarni yuqori samarali tayyorlashni tashkil etishdir. Ta'lim sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlarning tahlili O'zbekiston Respublikasi universitetlarida "ta'lim to'g'risidagi qonun"ga muvofiq amalga oshirilishi kerak bo'lgan chuqur qayta tashkil etish choralari ko'rish zarurligini ko'rsatdi. SHu munosabat bilan

O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining paydo bo‘layotgan ehtiyojlariga javob beradigan sifat jihatidan yangi oliy ta‘lim tizimini qurish zarur.

Buning uchun quyidagi tadbirlarni amalga oshirish kerak.

1. Ta‘lim muassasalari va tadqiqot bo‘linmalarini bitta tashkilotga birlashtirgan ilmiy-tadqiqot o‘quv va ilmiy markazlarni (universitetlarni) yaratish orqali ta‘lim muassasalari tarmog‘ini optimallashtirish.

2. Ta‘lim muassasalarini ko‘p bosqichli ta‘lim tizimiga o‘tkazish O‘zbekiston Respublikasining “ta‘lim to‘g‘risida” Qonuniga muvofiq Tabiiyki, mutaxassis uchun zarur bo‘lgan bilim va ko‘nikmalar majmuasini kafolatlangan amalga oshirish oliy ta‘lim samaradorligini oshirish bo‘yicha bir qator chora-tadbirlarni ishlab chiqishni talab qiladi.

Davlatdagi hozirgi ijtimoiy-iqtisodiy vaziyat bozor munosabatlarining rivojlanishi, mulkchilikning turli shakllaridagi korxonalarining paydo bo‘lishi va iqtisodiy boshqaruvni markazsizlashtirish bilan tavsiflanadi. Hozirgi iqtisodiy sharoitda oliy ta‘lim tizimini isloh qilishning asosiy vazifasi mutaxassislarni tayyorlashning barcha shakllarini muvozanatli tuzish, ularni yagona (umumiy) maqsadga bo‘ysundirishdir. Yuqoridagilarga asoslanib, ta‘limni isloh qilishning asosiy yo‘nalishlarini shakllantirish mumkin, ular quyidagilardan iborat:

-ta‘limni optimallashtirish, ya‘ni zamonaviy uzluksiz o‘qitish tizimini yaratish;

- universitetlarning soni va tashkiliy tuzilmasini optimallashtirish;

-ta‘lim jarayonini ob‘ektiv qonunlarga muvofiqlashtirish, qonunlar va uning ishlash tamoyillari, boshqaruv organi tomonidan samarali boshqarish. Tizimni kuzatib borish kerak-maqbul qaror qabul qilish uchun uning ishlashi to‘g‘risida ma‘lumotlarni to‘plash va qayta ishlash. SHu maqsadda yagona o‘quv jarayoni uchun ishonchli boshqaruv tizimini yaratish va boshqaruv organini zamonaviy inovatsion talablariga javob beradigan o‘qitilgan mutaxassislar bilan ta‘minlash kerak. Boshqaruv a‘zolari tizimi qatoriga mutaxassislarga bo‘lgan ehtiyoj taxlilini olib borish maqsadga muvofiqdir. Kadrlar tayyorlash yo‘nalishlari, mutaxassisliklari va mutaxassisliklarini aniqlash, ta‘lim muassasalari, o‘quv markazlari va mutaxassislarni tayyorlash o‘rta ta‘lim maktablarining tarkibi va tuzilishini optimallashtirish, tegishli universitetlar va maktablarning o‘quv rejalari va dasturlarini tubdan qaytadan markazlashtirilgan xolda ishlab chiqish va muvofiqlashtirish, ta‘lim tizimini boshqarish va o‘quv jarayoni tashkilotchilari uchun mutaxassislar tayyorlash, oliy ta‘limni rivojlantirish yo‘nalishlari taxlili, ta‘lim muassasalarida va ish joylarida mutaxassislar tayyorlashning borishini muntazam ravishda monitoring qilish, oliy ta‘lim tizimining barcha elementlari faoliyatini tashkil etish bo‘yicha keng qamrovli me‘yoriy va

boshqa rasmiy hujjatlarni ishlab chiqish. Faqat shunday sharoitda uzluksiz ta'lim tizimini yaratish mumkin.

Ta'lim tizimini takomillashtirish va inson kapitalini ivojlantirish uchun bir qator chora-tadbirlar taklif etiladi, xususan:

Yuqori malakali o'qituvchilar va mutaxassislarning shakllanishi, oliy ma'lumotli o'qituvchilar va o'qituvchilar ulushining ko'payishi.

Raqobatdosh davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini yaratish orqali bolalarni maktabgacha ta'lim bilan to'liq qamrab olishni bosqichma-bosqich ta'minlash. O'qituvchi maqomini oshirish, o'qituvchi faoliyati natijalariga qarab ish haqining moslashuvchan tizimini joriy etish, byurokratik yukni kamaytirish orqali asosiy ish uchun vaqtni bo'shatish.

O'zbekistonning ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro qiyosiy tadqiqotlarda ishtirokini ta'minlash. O'quv jarayoniga zamonaviy o'quv dasturlari, pedagogik va aqlli texnologiyalarni joriy etish elektron modullar va masofaviy o'qitish dasturlarini shakllantirish orqali ta'lim sifatini tubdan yaxshilash.

Nogiron bolalarning ta'lim va tarbiyasidan teng foydalanish uchun shart-sharoitlarni ta'minlash uchun inklyuziv ta'limni rivojlantirish. Ta'lim sifati va uning mamlakatning innovatsion rivojlanish darajasiga ta'sirini baholashning milliy tizimini joriy etish. Ta'limning innovatsion ko'p tilli modelini joriy etish ta'limning ko'p tilli modeli uchun eksperimental platforma sifatida uch tilda ta'lim beradigan maktablarni yaratish. Qayta tayyorlashga muhtoj yoshlar toifasi uchun kasb-hunar kollejlari qisqa muddatli o'qitishni tashkil etish. Masofaviy o'qitish orqali oliy ma'lumot olish imkoniyatlarini kengaytirish. Tabiiy va texnik fanlar yo'nalishlari bo'yicha talabalar ulushining ko'payishi. Kattalar uchun uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirish - qo'shimcha kasbiy ta'lim, qayta tayyorlash, shaxsiy rivojlanish. Universitetlar va ilmiy-tadqiqot institutlarining xorijiy sheriklar bilan o'zaro aloqalarini mustahkamlash, talabalar va olimlar uchun xalqaro amaliyot dasturlarida ishtirok etish, xorijiy universitetlarda talabalarni o'qitish uchun mablag'lar va stipendiyalar dasturini kengaytirish va boshqalar.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. O'ktam Umurzoqov, Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish muhandislari instituti rektori
2. Gerasimova A.YU. Razvitie budущеgo professionala v obrazovatelnom prostranstve VUZa Ekonomika i upravlenie v XXI veke, tendensii razvitiya: materialy mejdunarodnoy nauchno prakticheskoy ochno - zaочноy konferensii (SanktPeterburgskiy gosudarstvennyy ekonomicheskij universitet -2014. - S.S. 132-134. - 453 s
3. Товстых L. Sovremennaya intellektualno-informatsionnaya revolyusiya i vozrastanie roli informatsii i znaniy . Informatsionnye resursy Rossii. – 2005. – № 11. – S.8-11.
4. Palchikov A.N. Reforma vysshego obrazovaniya v RF Nauchnyy jurnal NIU ITMO. Seriya «Ekonomika i ekologicheskij menedjment». 2013. № 2.
5. Tipovoe polojenie ob obrazovatelnom uchrejdении vysshego professionalnogo obrazovaniya. (Post. Prav. RF ot 14.03.2008 g. № 71).
6. CHernilevskiy D.V., Filatov O.K. Texnologiya obucheniya v vysshey shkole. Uchebnoe izdanie. Pod red. D.V. CHernilevskogo. M.: “Ekspeditor”, 1996.
11. Gerasimova A.YU. Obrazovatelnoe prostranstvo VUZa kak uslovie razvitiya budущеgo professionala Nauchnyy jurnal NIU ITMO. Ekonomika i ekologicheskij menedjment. 2014.